

FTAXP 10.77.21
ӘОЖ 343.2
JEL K14

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2024-1-4-39-43>

ТУЛЕБАЕВА А.С.,*¹

З.ғ.м., заң кеңесші.

*e-mail: a.tulebayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-7184-2403

АДИЛОВА К.А.,²

З.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: k.adilova@turan-edu.kz

¹Алматы облысының заң

кеңесшілерінің Бас палатасы

Алматы қ., Қазақстан

²ҚР Президенті жанындағы ҚР ҰҒА

Білім және қоғамдық даму

ғылымдары орталығы

Алматы қ., Қазақстан

ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ОЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың негізгі түрлері, олардың құқықтық және әлеуметтік ерекшеліктері талданады. Туризм саласында жиі кездесетін құқық бұзушылықтарға алаяқтық, тұтынушылардың құқықтарын бұзу, заңсыз туризм қызметін көрсету, табиғи және мәдени мұраларды бүлдіру сияқты әрекеттер жатады. Мұндай құқық бұзушылықтардың құқықтық салдары ғана емес, әлеуметтік әсерлері де маңызды. Олар қоғамда сенімсіздік тудырып, туристік бағыттардың тартымдылығын төмендетуі мүмкін. Мақалада бұл мәселелердің шешу жолдары мен алдын алу тетіктері қарастырылады.

Тірек сөздер: туризм, құқық бұзушылық, заңсыз туризм, алаяқтық, құқықтық жауапкершілік, туристердің қауіпсіздігі, туризм саласының дамуы.

Кіріспе

Туризм – жаһандық экономиканың маңызды секторы, елдер арасындағы мәдени және экономикалық ынтымақтастықты нығайтуда ерекше рөл атқарады. Туризм – туристің тұрақты тұрғылықты жерін ауыстыруға байланысты емес саяхатта уақытша болуы [1]. Ол тек қана экономикалық пайда әкеліп қоймай, халықтардың өзара қарым-қатынасын жақсартып, елдердің мәдени және табиғи мұраларын әлемге танытуға мүмкіндік береді.

Алайда туризм саласы өзінің қарқынды дамуы барысында түрлі құқық бұзушылықтар мен заңсыз әрекеттерге ұшырауы мүмкін. Мұндай құқық бұзушылықтар туристердің құқықтарының бұзылуынан бастап, табиғи ресурстарды заңсыз пайдалану, мәдени және тарихи мұраларды бұзу, алаяқтық әрекеттер, қауіпсіздік шараларын сақтамау сияқты мәселелерді қамтиды. Бұл жағдайлар тек құқықтық аспектілерді қозғап қоймай, елдің беделіне, қоғамның тұрақтылығына және туризмнің болашағына кері әсерін тигізеді [2].

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтар құқықтық жүйеде реттеуді талап ететін өзекті мәселе ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік тұрақтылық пен қауіпсіздікке әсер ететін күрделі құбылыс. Мұндай мәселелер туристердің сенімін төмендетіп, елдегі туристік инфрақұрылымның дамуына кедергі келтіруі мүмкін.

Материалдар мен әдістер

Қарастырылған мәселені зерттеу барысында туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың түрлерін, олардың құқықтық және әлеуметтік ерекшеліктерін зерттеу мәселелерін реттейтін әрі қамтитын құқықтық жүйедегі заңнамалар мен статистикалық деректер, аталған мәселе бойынша тұжырым жасаған заңтанушы ғалымдардың еңбектері зерделенді.

Зерттеу барысында шетелдік және отандық зерттеушілердің еңбектеріне салыстырмалы талдау жасалды. Құқық бұзушылықтардың негізгі түрлерін анықтау және олардың құқықтық негіздерін түсіндіру мақсатында түрлі дереккөздерден алынған ақпараттарды жинақтау және жүйелек әдісі де қолданылды.

Бұл мәселе шетелдік ғалымдарды да, туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды кешенді түрде қарастырып, тиімді шешімдер ұсынуға негіз беретін отандық зерттеушілерді де қызықтырады. Қылмысқа барған жасөспірімдердің девианттық, делинквентті мінез-құлықтарының мәселелері бойынша келесідей ғалымдардың еңбектері сараланды: Қ. Әбдірайымов, Ә. Баймағамбетов, Ж. Ибраев, Қ.Б. Жолдасова, Е.А. Сұлтанов, А.Б. Омаров.

Нәтижелер мен талқылау

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды зерттеу және оларды реттеу барысында бірнеше негізгі ережелерді ескеру маңызды. Бұл ережелер құқық бұзушылықтардың алдын алу мен оларды тиімді жоюға бағытталған құқықтық, әлеуметтік және экономикалық принциптерді қамтиды.

1. Құқықтық реттеу және заңның үстемдігі

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды болдырмау үшін ұлттық және халықаралық деңгейде тиімді құқықтық жүйе болуы керек. Заңдардың толық және нақты болуы, сондай-ақ олардың әділ қолданылуы маңызды.

Құқық бұзушылықтарды қатаң түрде бақылау, яғни туризм саласындағы құқық бұзушылықтарға қатысты заңнамаларда айқын ережелер болуы тиіс, мысалы, туристердің құқықтарын қорғау, заңсыз қызмет көрсету, алаяқтыққа қарсы күрес болып саналады.

Тұтынушылардың құқықтарын қорғауға келетін болсақ, туризм индустриясында туристердің құқықтары мен мүдделерін қорғаудың маңызы зор. Бұл заңсыз қызмет көрсетуді болдырмау және туристік келісім-шарттарды адал орындауды қамтамасыз етуге бағытталған. Туристік қызметтерді ұсынып отырған ұйымдар туристерге сапа мен қауіпсіздік стандарттары туралы нақты ақпарат беруі қажет. Туристік қызметтердің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін нақты ережелер мен талаптарды енгізу керек, сондай-ақ қауіпсіздік шараларының орындалуын қадағалау қажет.

Сондай-ақ туризмнің экологиялық және мәдени салдарларын басқару үшін бірқатар негізгі ережелер бар. Атап айтсақ, экологиялық жауапкершілік, яғни туризмнің табиғи ресурстар мен қоршаған ортаға теріс әсерін азайту мақсатында экологиялық стандарттар мен ережелер енгізілуі керек. Ал мәдени мұраны сақтау, туризм саласы мәдени мұраларды қорғауға жауапты. Осыған орай, мәдени және тарихи ескерткіштерді сақтау үшін арнайы заңдар мен ережелер қажет.

Ең негізгісі туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін:

Құқық қорғау органдарының қатысуы және де құқық бұзушылықтарды анықтау және оларды болдырмау үшін полиция, митингтік қызметтер мен туризм агенттіктері арасында тығыз ынтымақтастық қажет. Туризм қызметтерін ұсынатын компаниялар мен жеке тұлғалардың әрекеттерін бақылау, сондай-ақ қоғамның қатысуын қамтамасыз ету маңызды.

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін жоғарыда аталған негізгі ережелерді сақтау өте маңызды. Бұл шаралар тек құқықтық реттеу мен әлеуметтік бақылауды ғана емес, сонымен қатар туризм индустриясының тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін қажет.

Бұл зерттеудің нәтижелері туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың негізгі түрлерін, олардың құқықтық және әлеуметтік салдарын, сондай-ақ алдын алу және шешу жолдарын анықтауға бағытталды. Зерттеу барысында алынған негізгі қорытындыларды талқылай отырып, туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың елдің экономикалық және әлеуметтік тұрақтылығына тигізетін әсері анықталды.

Зерттеу барысында туризм саласындағы ең жиі кездесетін құқық бұзушылықтар мынадай түрлерге жіктелді:

Алаяқтық: Туристтік агенттіктердің немесе жеке тұлғалардың туристерді алдау, қызметтің сапасын төмендету, бағаны жалған көрсету секілді әрекеттері. Бұл құқық бұзушылықтар туристердің қаржылық шығындары мен психологиялық зиян келтіреді.

Заңсыз туристік қызметтер: Лицензиясыз жұмыс істейтін туристік компаниялар мен гидтер, бұл ретте туристердің заңды құқықтары мен қауіпсіздігі қамтамасыз етілмейді.

Тұтынушылардың құқықтарын бұзу: Туристердің сапасыз қызмет көрсету, кепілдіктер мен шарттардың орындалмауы, хабарландырулар мен шарттарда жалған ақпаратты жариялау арқылы құқықтарының бұзылуы.

Экологиялық құқық бұзушылықтар: Табиғи мұраларды бүлдіру, қорғалатын аймақтарда заңсыз әрекеттер жасау (мысалы, өсімдіктер мен жануарлар әлемін зақымдау) экологиялық теңгерімнің бұзылуына алып келеді.

Мәдени мұраны бұзу: туризм саласының дамуы мәдени ескерткіштер мен тарихи орындарға зиян келтіруі мүмкін, бұл жергілікті мәдениет пен тарихқа қауіп төндіреді.

Құқық бұзушылықтар салдарынан тек туристердің ғана емес, сондай-ақ елдің экономикалық және әлеуметтік жағдайы да зардап шегеді. Мысалы:

Құқықтық салдарлар: заңсыз қызмет көрсету және алаяқтық әрекеттер құқықтық тәртіпті бұзады, бұл өз кезегінде елдің туристік нарығына сенімсіздік туғызады. Туристтік бизнес өкілдерінің заңды әрекеттері мен этикалық нормаларды сақтау қажеттілігі артады.

Әлеуметтік салдарлар: туристердің құқықтарын бұзу, әлеуметтік әділетсіздік және мәдени мұраларды қорғау мәселелері қоғамның әлеуметтік тұрақтылығына әсер етеді. Туризм саласындағы құқық бұзушылықтар жергілікті тұрғындардың өмір сапасын да нашарлатады, өйткені олар туристік қызметтердің жағымсыз әсерін сезінеді.

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды реттеу үшін келесі шараларды енгізу маңызды:

Құқықтық жүйенің жетілдірілуі: туризм саласында заңсыз қызметті болдырмау үшін нақты заңдар мен ережелер қабылдау қажет. Бұл туристердің құқықтарын қорғауды күшейтуге мүмкіндік береді.

Лицензиялау және мониторинг: туристік қызметтерді ұсынатын ұйымдардың заңды қызметін қамтамасыз ету үшін лицензиялау және бақылау жүйелерін енгізу маңызды. Бұл саладағы жалған қызмет көрсетуді азайтуға көмектеседі.

Қоғамдық бақылау: туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды болдырмау үшін қоғамдық бақылауды күшейту қажет. Бұл тұтынушылардың құқықтарын қорғауға және саладағы этикалық нормаларды сақтауға ықпал етеді.

Құқықтық білім беру: туризм саласының барлық қатысушыларына (тұтынушылар, кәсіпкерлер, мемлекеттік органдар) құқықтық білім беру арқылы құқық бұзушылықтардың алдын алу қажет. Бұл туризм индустриясының адал қызмет етуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың әлеуметтік әсерлері көптеген аспектілерге қатысты болады. Бұл әсерлердің алдын алу үшін қоғамда құқықтық мәдениетті қалыптастыру және қоғам мүшелерінің құқықтық сауаттылығын арттыру қажет:

Әлеуметтік тұрақтылық: туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу арқылы қоғамдағы тұрақтылықты сақтап қалуға болады. Бұл әсіресе жергілікті тұрғындардың әлауқатын жақсартуға және олардың туризм индустриясымен тығыз байланысты болуына көмектеседі.

Туризм саласының сенімділігі: құқық бұзушылықтарға қарсы күрес туризм индустриясының сенімділігін арттырып, сыртқы инвесторлардың қызығушылығын тудыруы мүмкін. Бұл өз кезегінде туризмнің экономикалық потенциалын арттырады [3].

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтар елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына теріс әсер ететін маңызды факторлар болып табылады. Бұл мәселені шешу үшін құқықтық реттеуді күшейтіп, әлеуметтік және экологиялық әсерлерді ескере отырып, тиімді шаралар қабылдау қажет. Құқықтық жүйенің жетілдірілуі, қоғамдық бақылау және құқықтық білім беру саласындағы шаралар арқылы туризм индустриясындағы құқық бұзушылықтардан туындайтын зиянды азайтуға болады.

Қорытынды

Құқық бұзушылық – қоғамға зиян келтіретін және заң бойынша жазаланатын қоғамға қарсы әрекет [4]. Ал туризм саласындағы құқық бұзушылықтар елдің экономикасына және әлеуметтік тұрақтылығына теріс әсер етуі мүмкін, сондықтан бұл мәселені шешу маңызды болып табылады. Зерттеу барысында анықталғандай, туристік қызметтерде жиі кездесетін құқық бұзушылықтар алаяқтық, заңсыз қызмет көрсету, тұтынушылардың құқықтарын бұзу, экологиялық және мәдени мұраларды бүлдіру сияқты көптеген түрлерге бөлінеді. Бұл құқық бұзушылықтар тек туристердің қауіпсіздігі мен құқықтарына ғана емес, сонымен қатар жергілікті тұрғындардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына да теріс әсер етеді.

Туризм саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу мен оларды тиімді реттеу үшін құқықтық нормаларды жетілдіру қажет. Қазақстанда қабылданған заңдар мен нормативтік актілер туризм саласын реттеуде маңызды рөл атқарса да, олардың тиімділігін арттыру мақсатында үнемі мониторинг жасап, құқықтық жүйені жетілдіру қажет. Лицензиялау, бақылау және құқықтық білім беру сияқты шараларды енгізу арқылы саланың тұрақты дамуын қамтамасыз етуге болады.

Қоғамдық бақылауды күшейту, туризм қызметінің этикалық нормаларын сақтау және экологиялық жауапкершілікті қамтамасыз ету арқылы құқық бұзушылықтардың алдын алу жүйесін нығайтуға болады. Бұл өз кезегінде туристік индустрияның сапасын арттырып, елдің халықаралық имиджін жақсартады.

Қорытындылай келе, туризм саласындағы құқық бұзушылықтарды болдырмау үшін көп тарапты кешенді тәсілді қолдану өте маңызды. Бұл шаралар туризм индустриясын дамытуға және елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді. Тек құқықтық жүйе ғана емес, сондай-ақ қоғамның барлық мүшелерінің белсенді қатысуы арқылы ғана бұл мәселені тиімді шешуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының “Туристік қызмет туралы” заңы (23 маусым 2001 жыл № 211-II) – туризм саласындағы құқықтық негіздерді реттейтін басты құжат. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000211_/z010211_.htm
- 2 Жаңабаева Г. Қазақстандағы туризмнің құқықтық аспектілері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
- 3 Айтқұлова Н. Туризм саласындағы құқықтық реттеу және тұтынушылардың құқықтары. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019.
- 4 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі: 2014 жылдың 3 шілдесі, № 226-V ҚРЗ қабылданған. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>.

REFERENCES

- 1 Qazaqstan Respublikasynyñ «Turistik qyzmet turaly» zañy (23 mausym 2001 jyl № 211-II) – turizm salasyndağy qūqyqtyq negizderdi retteitin basty qūjat. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000211_/z010211_.htm. (In Kazakh).
- 2 Jañabaeva G. (2018) Qazaqstandağy turizmniñ qūqyqtyq aspektileri. Almaty: Qazaq universiteti. (In Kazakh).
- 3 Aitqūlova N. (2019) Turizm salasyndağy qūqyqtyq retteu jäne tūtynuşylardyñ qūqyqtary. Astana: L.N. Gumilev atyndağy EŪU. (In Kazakh).
- 4 Qazaqstan Respublikasynyñ Qylmystyq kodeksi. Qazaqstan Respublikasynyñ Kodeksi: 2014 jylдың 3 şildesi, No. 226-V QRZ qabyldanğan. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>. (In Kazakh).

ТУЛЕБАЕВА А.С.,*¹

М.Ю.Н., юридический консультант.

*e-mail: a.tulebayeva@turana.edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-7184-2403

АДИЛОВА К.А.,²

К.Ю.Н., ассоциированный профессор.

e-mail: k.adilova@turana.edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-6909-4509

¹Главная палата юридических консультантов

Алматинской области,

г. Алматы, Казахстан

²Центр образования и развития

общественных наук НАН РК

при Президенте РК,

г. Алматы, Казахстан

ВИДЫ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ТУРИЗМА И ИХ ПРАВОВАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Аннотация

В данной статье анализируются основные виды правонарушений в сфере туризма, их правовые и социальные особенности. К распространенным правонарушениям в сфере туризма относятся мошенничество, нарушение прав потребителей, оказание незаконных туристических услуг, нанесение ущерба природному и культурному наследию. Важны не только правовые последствия таких правонарушений, но и социальные последствия. Они могут создать недоверие в обществе и снизить привлекательность туристических направлений. В статье рассматриваются пути решения этих проблем и механизмы профилактики.

Ключевые слова: туризм, преступность, нелегальный туризм, мошенничество, юридическая ответственность, безопасность туристов, развитие туристической отрасли.

TULEBAYEVA A.S.,*¹

m.l.s., legal adviser.

*e-mail: a.tulebayeva@turana.edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-7184-2403

ADILOVA K.A.,²

c.l.s., associate professor.

e-mail: k.adilova@turana.edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-6909-4509

¹Main Chamber of Legal Advisers of Almaty Region,

Almaty, Kazakhstan

²Center for Educational Sciences and Development

of Social Sciences of the NAS of the Republic of

Kazakhstan under the President of the RK,

Almaty, Kazakhstan

TYPES OF TOURISM CRIMES AND THEIR LEGAL AND SOCIAL CHARACTERISTICS

Abstract

This article analyzes the main types of offenses in the tourism sector, their legal and social features. Common offenses in the tourism sector include fraud, violation of consumer rights, provision of illegal tourist services, damage to natural and cultural heritage. Not only the legal consequences of such offenses are important, but also the social consequences. They can create mistrust in society and reduce the attractiveness of tourist destinations. The article considers ways to solve these problems and preventive mechanisms.

Key words: tourism, crime, illegal tourism, fraud, legal liability, tourist safety, development of the tourism industry.